

הערה בענין הכרזה בבית דין

הרב אהרן שי' קראפט
דיין בב"ד מועצת הרבנים ד'שיקאגא
ראש בית מדרש דביהכ"נ בית חיים דוד

הקדמה

א. המשנה (סנהדרין כד:) מונה כמה פסולי עדות כגון משחק בקוביא ומלוה בריבית וכו'. הגמ' (סנהדרין כו:) מביאה דברי רבי אלעזר וז"ל: "וא"ר אבהו אמר רבי אלעזר כולן צריכין הכרזה בבית דין כו", ומסקנת הגמ' (שם) היא לחלק בין עבירות דרבנן ועבירות דא' וז"ל: "אמר לי' רבא נהי דבעינן הכרזה בגולן דרבנן בגולן דא' מי בעינן הכרזה". ויש לחקור ביסוד דין הכרזה בב"ד: האם בעי הכרזה כדי לפרסם הפסול לאחרים או האם בעי הכרזה כדי לייצר חלות שם פסול בפסולי עדות דרבנן? כלומר האם הכרזה דין טכני כדי שאחרים ידעו שלא להאמין איש פלוני ושלא יסמוך עליו ועל עדותו או האם הכרזה דין פורמלי כדי שיחול שם פסול עליו על פי פסק הב"ד?

מקופיא משמע מדברי הראשונים דהוי דין טכני. כתב הרמב"ם (הל' עדות יא, ו) וז"ל: "מה בין פסול לעדות מן התורה לפסול מדבריהם, שהפסול מן התורה שהעיד עדותו בטלה אף על פי שלא הכריזו עליו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות והפסול מדבריהם צריך הכרזה, לפיכך כל עדות שהעיד קודם שהכריזו עליו מקבלין אותם, כדי שלא לאבד זכות העם שהרי לא ידעו שהוא פסול ואין פסולו אלא מדבריהם", עכ"ד. עולה לפי הרמב"ם דדין הכרזה הוא דין טכני כדי להודיע פסלות העדים לאחרים. וכן מדברי רש"י (סנהדרין כו: ד"ה הכרזה בב"ד, לא בעי הכרזה) ויד רמה (שם ד"ה ואמר ר' אבהו) גם משמע דתפקיד ההכרזה הוא להודיע שהוא פסול וז"ל היד רמה (הנ"ל): "וכולן צריכין הכרזה בבית דין להודיע לכל שהן פסולין כדי שיזהרו מלמסור להן עדות וכו'", עכ"ד.

העדה קודם הכרזה

ב. אבל יש דיון בראשונים שמעליו עולה הבנה שונה בדין הכרזה בב"ד. הגמ' (סנהדרין כה.) אומרת דרבא פסל בר ביניתוס על פי העדת עדים ואחד מן העדים הודה שהוא בעצמו הי' הלוח שהלוח מבר ביניתוס בריבית. והגמ' אומרת דאף שהי' לפוסלו משום שהוא לוח בריבית, אין לפוסלו על פי עדות עצמו משום דאין אדם משים עצמו רשע. והקשו הראשונים מה הי' ההו"א של הגמ' שהי' לפוסלו אם לאו דאין אדם משים עצמו רשע, סוף סוף הוא רק מעיד שלוח בריבית דהוי פסול דרבנן ולא הכריזו בב"ד! א"כ למה חשבה הגמ' דהוא פסול?

הנמוקי יוסף (סנהדרין ד: באלפס) תירץ וז"ל: "ואע"ג . . . [ד]פסולי דרבנן

בעו הכרזה כדלקמן וא"כ הכא נמי כל כמה דלא אכרוז עלי' כשר הוא יש לומר דלא בעינן הכרזה אלא משום פסידא דלקוחות אבל מדינא פסול והכא דליכא פסידא דלקוחות אם כן הרי הוא פסול כו", עכ"ד. עולה מדבריו דמדינא פסול אפילו בעבירה דרבנן ורק דהאמינו חכמים קודם הכרזה בדאיכא פסידא אבל במקום דאין פסידא חזר למעמדו הפסול. וכן עולה מהמשך דבריו בתירוצו השני וז"ל: "דלא בעינן הכרזה אלא למפסילי' לשאר עדיות אבל מ"מ לאותו עדות שנפסל בשבילו לא ראו חכמים להאמינו ואפילו בלא הכרזה פסול לו", עכ"ד. לפי הנמוקי יוסף דין הכרזה הוא דין טכני מדרבנן להודיע לכל שפלוגי פסול לעדות אבל בעקרון לא בעי הכרזה משום דבאמת מעמדו הפסול נובע ממעשה עבירה שלו בלבד. רק בפסולי דרבנן הם אמרו שהוא פסול והם גם אמרו דבדרך כלל עדיין יש להאמינו קודם הכרזה (שלא יהי' פסידא למישהו אחר). אבל כשאין סיבה להאמינו קודם הכרזה כגון דאין חשש פסידא דלקוחות אז הוא פסול בלי הכרזה!

אבל היד רמה (סנהדרין כו: ד"ה ואסיקנא) תירץ באופן אחר ואמר דמכאן יש ראי' דמלוה בריבית פסול מדא' דאם לא כן ורק פסול מדרבנן אי אפשר לפסול העד בלי הכרזה וז"ל: "והא אכתי לא אכרוז ואכתי כשר להעיד על המלוה", עכ"ד. מבואר מדבריו דקודם הכרזה הוא כשר להעיד לגמרי באופן עקרוני. וזה מסתבר אם יסוד הכרזה הוא דאין מעשה עבירה מדרבנן פוסל אלא צריך הכרזה בב"ד לייצר חלות שם פסול על הגברא על פי פסק הב"ד. וכן גם הבין הר"ן (סנהדרין כה. ד"ה לוח ברבית). לפי זה משמע מהיד רמה דאין הכרזה דין טכני אלא דין פורמלי כדי שיחול שם פסול בגברא כשעשה עבירה מדרבנן. אבל לכאורה קשה דזה סותר מה שכתב בריש דבריו דהכרזה הוה דין טכני כדי להודיע הפסול לעולם וצ"ע.

הבנה חדשה בגמ' סנהדרין כו:

ג. כדי ליישב דבריו, אולי אפשר להבין הגמ' (סנהדרין כו:) באופן אחר לפחות לפי היד רמה (ואולי גם לפי רש"י). אפשר דכשפירש דין הכרזה כדין טכני להודיע לכל שפלוגי עשה עבירה והוא פסול זה רק פירוש הסוגיא בשלב הראשון בגמ' בדברי ר' אבהו ור' אלעזר. אבל כשבא רבא לחלק בין גזלן דרבנן וגזלן דאורייתא יש הבנה חדשה בדין הכרזה דהיינו דין הכרזה באופן פורמלי. ואפשר שהסברא לחלק היא כמו שביאר הגרי"ד (שיעורי הרב מסכת סנהדרין ע' שנד אות פ) דבאיסורים דאורייתא עצם המעשה היא פוסלת האדם לעדות אבל בפסולים התלויים בחלות שם שקבעו חכמים על הגברא כגון משחק בקוביא וסוחרי שביעית² וכו' בעי הכרזה בב"ד לייצר חלות שם פסול בגברא. וגם עיין

(1) כנראה אין תירוצו השני חולק באופן עקרוני על תירוצו הראשון אף דלמעשה המקרים שהוא פסול בלי הכרזה יותר מוגבל (רק במקרה כגון בר בינתוס).

(2) אפשר דזה שייך לכל איסורי דרבנן דאין עצם המעשה פוסל לעדות אלא חלות שם

בכסף משנה (הל' סנהדרין יא, ו) שהבין בדברי ר' אלעזר ד'כולן צריכין הכרזה' מיירי בכל פסולי עדות ואפילו פסולים דאורייתא ורק במסקנת הסוגיא מיירי רק בפסולים דרבנן. ואפשר שזה גם הסבר בדברי היד רמה דבסוגיא של בר ביניתוס סובר דדין הכרזה הוי דין פורמלי אף דפירושו בדברי ר' אלעזר משמע דהוי דין טכני. ולפי מה שהצענו אין שום סתירה בדבריו אלא שיש מחלוקת בין ב' השיטות שהובאו בגמ' (כו:).

ולכאורה זה מדויק בגמ' דבעל המימרא במסקנת הסוגיא בדף (כו:): די ש לחלק בין עבירות דאורייתא ועבירות דרבנן הוא רבא, אותו מ"ד דלעיל בדף (כה.). שפסל בר ביניתוס. א"כ אפשר דלפי ר' אלעזר כל הפסולים אפילו פסולים דאורייתא צריכים הכרזה משום דהוי דין בפרסום שאיש פלוני פסול לעדות ובמסקנה לפי רבא הכרזה הוה דין פורמלי דבעינן יצירת חלות שם פסול וזה רק בא לידי בטוי עם הכרזה בב"ד³.

עדיין יש להעיר דכו"ע לא פליגי דמסקנת הסוגיא היא די ש חילוק בין עבירות דאורייתא (דלא בעו הכרזה) ועבירות דרבנן (דבעו הכרזה). א"כ, לפי הצד דגם במסקנה הכרזה הוה דין טכני כדי לפסול פסול העד, לכאורה יש לומר דכשעובר עבירה דרבנן אין זה ידוע לכל אבל כשעובר עבירה דאורייתא ידוע יותר ואין צריך לפרסמה⁴.

האם הכרזה צריכה להיות בב"ד דוקא?

ד. עכשיו אפשר להבין עוד מחלוקת בין הראשונים דהיינו אם בעינן הכרזה דוקא בב"ד. הגמ' (סנהדרין כו:): אומרת דבעינן הכרזה בב"ד וכן גרס רש"י וכן הסביר היד רמה. אבל הרמב"ם (הנ"ל) פסק דבעי הכרזה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. אפשר להבין דלפי הרמב"ם הכרזה הוה דין בפרסום הפסול ולכן בעי

גברא ובמיוחד לפי הנתיבות (סימן רמג) דכל איסורי דרבנן אינם אסורי חפצא אלא איסורי גברא ואכמ"ל.

(3) יש להעיר דאינו מוכרח לפי המסקנה דהוי דין פורמלי ולכאורה הרמב"ם הנ"ל הבין גם למסקנה דהוי דין טכני בפרסום הפסול ורבא רק בא לחלק בין עבירות דרבנן דבעינן פרסום ועבירות דאורייתא דלא.

(4) עיין בשער משפט (ח"מ כב: א) שדן במי שקבל פסול להיות דיין ואח"כ טען שבשעת קבלתו לא ידע שהוא פסול ואם הי' ידוע לא הי' מקבלו להיות דיין. אם הוא פסול באיסור דאורייתא דלא בעי הכרזה נאמן הבע"ד לישבע שלא ידע ולחזור מקבלתו. אבל אם הי' פסול מדרבנן דבעי הכרזה בב"ד אינו נאמן לומר שלא ידע משום דכל מילי דב"ד קלא אית לי. זה מדגיש שלמעשה כשמישהו פסול דאורייתא ולא בעי הכרזה אפשר שאין דבר זה ידוע לכל (דלא כמו שהצענו בדברי הרמב"ם) משא"כ אם יש לו פסול דרבנן דידוע לכל (משום ההכרזה). אם הכרזה הוה דין פורמלי לייצר חלות שם פסול בגברא אז פרסום הדבר במי שעבר על איסור דרבנן, רק הוי תוצאה ממילא משום דכל מילי בב"ד קלא אית לי. אבל עולה דלא כל כך פשוט די ש ראי' מהכרזה בב"ד ממש דהכרזה הוה דין פורמלי שצריך לייצר חלות שם פסול בגברא.

הכרזה בבתי כנסיות ובתי מדרשות כדי להודיע לקהל את פסלות העד. וזה עולה מדברי הרדב"ז (על הרמב"ם שם) דאין כל העם נמצאים בב"ד לפיכך בעי הכרזה בבתי כנסיות ובתי מדרשות ששם נמצאו רבים. אבל לפי היד רמה (לפחות בשלב ב' של הגמ') הוי דין פורמלי לייצר חלות שם פסול ובוזה בעי הכרזה דוקא בב"ד דבעינן פסק הב"ד כדי לפוסלו. וגם רש"י גורס דבעינן הכרזה בב"ד⁵.

פסול קרוב מדרבנן

ה. המאירי (סנהדרין כו: ע' פג) הדגיש דברי הירושלמי (ג, ג) דמי שעבר עבירה דרבנן צריך הב"ד להכריז שהוא פסול אבל מי שקרוב מדרבנן אינו צריך להכריז או ליפסול בב"ד. בהערות שם משמע דהפני משה על הירושלמי חולק על זה וסובר דגם בעי הכרזה בב"ד לקרוב שהוא קרוב מדרבנן אבל כשעיינתי בפני משה, לא מצאתי שהוא חולק. על כל פנים, יש להבין החילוק בין פסול רשע דרבנן דבעי הכרזה בבית דין ובין פסול קרוב דרבנן דלא בעי הכרזה בב"ד. ואפשר לומר דפסול רשע דרבנן הוי יצירת חלות שם פסול על הגברא ולזה בעי בב"ד אבל פסול קרוב מדרבנן עצם הקורבה פוסל אותו (רק דהוי מדרבנן משום דהקורבה עצמה רק הוה מדרבנן) ולא בעי שום יצירת שם פסול בב"ד⁶.

לא הכריזו באופן פורמלי אבל הענישו ברבים

ו. הלבוש (עיר שושן חו"מ לד, כג) כתב וז"ל: "אם הענישו ברבים כגון שהוציאום מבית הכנסת מחמת שלא נהג כשורה בעבירה זו הוי כאילו הכריזו עלייהו", עכ"ד. אם בעי הכרזה כדי לייצר שם פסול בגברא פסק זה קשה להבין דאין כאן הכרזה בב"ד אבל אם הוה דין טכני כדי לפרסם רשעתו שלא להכשיל הרבים בעדותו פסק זה יותר מסתבר.

(5) קצת קשה דהגמ' אומרת דבעי הכרזה בבית דין גם בהתחלת הסוגיא וכן הבין רש"י והיד רמה. אבל לפי מה שהצענו דבהתחלת הסוגיא הגמ' מבינה דדין הכרזה הוי דין לפרסם הפסול א"כ יותר מסתבר לומר דבעי הכרזה בבתי כנסיות ובתי מדרשות כמו שפסק הרמב"ם. אבל לפי רש"י ויד רמה בין בשלב א' ובין בשלב ב' ההכרזה היא בב"ד. וא"כ אינו מוכרח שזה יהי נפק"מ בין ההבנות בחקירה שלנו. וגם עיין לעיל בהערה 4.

(6) גם עיין בספר גבורת יצחק על מס' סנהדרין ע' מ שדן בזה.